

*Г. В. Анісімова, канд. юрид. наук, доцент
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРИРОДНИХ ПРАВ

Визнання Конституцією України природних прав людини стало основою для корекції поняття правоздатності як безпосередньо природної спроможності мати екологічні права й обов'язки. Екологічна правоздатність – невід'ємна властивість кожного громадянина, яка притаманна йому протягом усього життя незалежно від віку і здоров'я. Вона є абстрактною можливістю суб'єкта (бо належить кожному) позитивного і природного екологічного права мати відповідні права, а також обов'язки від народження до смерті, що мають невід'ємний і невідчужуваний характер, забезпечують єдність приватних і публічних інтересів в екології.

Правоздатність тісно пов'язана з поняттям природного права, однак у теорії права немає її однозначного трактування. Природне екологічне право розглядається як соціально-правове явище, довічне право індивіда, яке має моральну природу та характер абсолютної цінності. Його можна визначити як систему сформульованих громадянським суспільством прав на фундаментальні блага, що набуваються людиною з моменту народження. Загальноприйнятими є такі положення: невід'ємність від людини; момент виникнення, пов'язаний з моментом народження; незалежність від розсуду державних законодавчих органів; безпосередня та об'єктивна реалізація (без будь-якого правозастосовчого нормативного акта, незалежно від волі людей).

Природне екологічне право базується на особливостях людини як соціально-біологічної істоти, її потребах та інтересах, що керують нею при здійсненні природокористування.

В юридичній літературі радянського періоду домінувала думка про те, що хоча правоздатність і виникає в момент народження, але вона набувається не від природи, а за законом, тобто є суспільною властивістю, визначеною юридичною можливістю. Також заперечувалося й існування природних прав. Усе більше сучасних

українських учених схилиються до думки, яка панує в західній науці, про те, що екологічна правоздатність – природна властивість кожної людини, зміст якої обумовлений і базується на основних положеннях концепції природного права, а також виступає основою для правоволодіння.

Зміст правоздатності – це якісна, а не кількісна категорія, бо він полягає в можливості придбання прав, а не в їх сукупності. Слід зазначити, що основними елементами змісту екологічної правоздатності є природні права, на цей час закріплені як у Конституції України, так і в інших нормативно-правових актах. До них належать такі права: на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище і відшкодування заподіяного порушенням цього права шкоди, на вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища, про якість харчових продуктів тощо.

Екологічна правоздатність визнається за кожною людиною. При цьому відповідно до закону громадянин не має права відмовитися від правоздатності або обмежити її. Тому вона і є невідчужуваною. Ніхто не може відмовитися від свого права на безпечне навколишнє природне середовище або, скажемо, від права на інформацію про його стан, або укласти угоди щодо цих прав. Іншими словами, суб'єкт не може розпоряджатися можливістю бути володарем ряду природних екологічних прав.

Проте аналіз чинного екологічного законодавства показує, що в деяких випадках може мати місце обмеження правоздатності як покарання за вчинений злочин; при цьому громадянин за вироком суду може бути позбавлений правоздатності не в цілому, а лише можливості мати деякі права – займати певні посади, займатися певною діяльністю. Примусове обмеження правоздатності не можна змішувати з позбавленням громадянина деяких суб'єктивних або природних екологічних прав. Так, вилучення земельної ділянки за рішенням суду означає позбавлення громадянина права власності на певний природний об'єкт, але не пов'язано з обмеженням правоздатності.

Екологічна правоздатність невід'ємна від особистості, її неможливо позбавити, припинити або обмежити. Вона має загальний і універсальний характер. Такі характеристики властиві і природним екологічним правам.

Наявність у осіб екологічної правоздатності є основною умовою реалізації правових норм, які містяться в нормативно-правових актах про охорону навколишнього природного середовища. Екологічна правоздатність визначає сферу законодавства щодо суб'єктів і коло врегульованих екологічних відносин, учасником яких може бути будь-яка особа. Вона має свій власний зміст, що характеризується можливістю мати екологічні суб'єктивні або природні права, виконувати обов'язки. Її головне завдання – забезпечення єдності приватних і публічних інтересів в екології. Наприклад, реалізація права на безпечне довкілля означає додержання екологічних імперативів і вимог, зберігання і відновлення навколишнього природного середовища в інтересах не тільки конкретного праволодаря, але й всього суспільства.